

Vietnamkriget i historien

Redaktör Frank Bjerkholt, Svensk Tidskrifts norske medarbetare, har nyligen publicerat en bok om Vietnamkriget, som omnämns i Svensk Tidskrift 1981: 1 av ambassadör Dick Hichens-Bergström under rubriken Litteratur. Han har gett den undertiteln "det stora bedrägeriet". Vad som var bedrägeri framgår av hans analys: de gäller särskilt hur kriget framställdes i den propagandavåg, som gick över världen och som övertygade människor i både Sverige och andra länder. Fil dr Thede Palm diskuterar boken och menar att den är byggd på ett stort material som är väl sovrat och analyserat. Nu finns också, påpekar han, Henry Kissingers "Memoarer", del 2, i svensk översättning, och därmed kan särskilt krigsslutet och förhandlingarna i Paris studeras närmare.

När senatens utrikesutskott i Washington i januari i år frågade ut general Haig innan han godkändes som utrikesminister, togs också Vietnamkriget upp. Haig hade ju inte varit ansvarig då, utan frågan gällde hur han bedömde president Nixons beslut att åter börja bombningar mot Nordvietnam strax före jul 1972. Han svarade att de visat sig vara nödvändiga för att få nordvietnameserna att avsluta Parisförhandlingarna och att de inte utgjorde något maktmissbruk från presidentens sida. I själva verket gav de resultat ganska snabbt och redan i januari nästa år kunde avtalet om att krigshandlingarna skulle upphöra skrivas på.

Det var samma återupptagna bombningar av Hanoi som föranledde dåvarande statsminister Olof Palme att göra ett angrepp mot USA:s president i så föga diplomatiska ordalag att Förenta Staternas ambassadör i Stockholm hemkallades och att den nyutnämnde svenske ambassadören i Washington inte blev mottagen där. Olof Palme hade bland annat sagt, att Nixon med bombningarna "ville plåga en nation för att förödmjuka den, tvinga den till underkastelse genom maktspråk." Numera är det välbekant, naturligtvis också för Olof Palme, att det inte var tal om att framtvinga en "underkastelse". Nordvietnam höll den starkare positionen i de av dem själva utdragna förhandlingarna om vapenstillestånd. När detta slutits, återfördes efter hand de amerikanska marktrupperna till sitt hemland, medan nordvietnameserna lämnades att i lugn och ro förbereda erövringen av Sydvietnam, något som under hela kriget, från början till slut, varit deras avsikt.

Att ett krig väcker lidelser – hat, hämndbegär – är vanligt, men att dessa lidelser i ett

bestämt fall sträckte sig världen runt är något annat. Vad var speciellt med Vietnam? I Koreakriget hade amerikanerna också varit engagerade och genom sin överlägsna militära insats bidragit till att den ena delen av ett folk inte underkuvades av den andra. "Den andra delen" var där som i Vietnam kommunistisk, men nu vet vi att det stöd som lämnades av Kina inte också gavs av Moskva: man var ännu inte klar på hur stora skillnader som fanns mellan Moskvakontrollerad och självständig, i detta fallet kinesisk kommunism. Moskvapropagandan drogs inte på. I fallet Vietnam skedde just detta, och med framgång.

Kanske blev människor så avtrubbade genom sitt engagemang för Vietnam fram till jublet över "freden" i Paris 1973 att de blundade för vad som hände sedan. Ty sedan inträffade vad de många entusiasterna förnekade skulle kunna ske. På två år erövrades Sydvietnam av Nordvietnam, en hård kommunistisk regim infördes, hänsynslösa förföljelser mot olik-tänkande började. Men på Sergels torg tändes inga facklor för de förföljdas skull. Först båt-flyktningarnas tragedier för två år sedan riktade åter uppmärksamheten på vad som inträffat i det erövrade land, där ingen begärt att få bli kommunist men som utlämnats åt erövring. Snart bredde sig tystnaden igen. Tiden läker som bekant alla sår.

Bakgrunden

Frank Bjerkholt, utrikesredaktör i Morgenposten i Oslo och välkänd för Svensk Tidskrifts läsare för sina rapporter från Norge, har nyligen gett ut en bok "Vietnam" – det stora bedraget" (Oslo, Gyldendal norsk forlag). Det

är en debattbok, byggd på ett väl samlat och svalt material, på självsyn i Vietnam och kännedom om Förenta Staterna och, inte minst, på andra lidelser än krigets, på viljan att visa vad som är sant och rätt. Det vore bra om boken kunde översättas, även om kanske de norska reaktionerna på kriget kan vara svåra att följa och borde kompletteras med svenska. Visserligen nämner Bjerkholt också svenska förhållanden: "statsminister Palmes skjellsord mot USA i disse årene ble beryktat", skriver han. För övrigt är det lärorikt att se hur den norska solidaritetsrörelsen med Vietnam kan föras tillbaka på det sovjetdominerande Världsfreds-rådet. Ännu så sent som 1978 sände den norska "Vietnambevegelsen", ledd från Arbejderpartiet och från norska LO, ut en förklaring att den stöder Hanoi och talade om den exemplariska uppgörelsen med landsförrädarna i Syd-vietnam. "Landssvikene" – ordet blev flitigt använt i Norge under och efter kriget för dem som blev quislingar och nazister. Nu används det på dem som inte vill bli kommunister.

Vietnams historia går långt tillbaka, men det räcker att påminna om att frihetsrörelserna i det franska kolonialväldet i Vietnam började utvecklas mellan kriget. De första kommunistiska motståndsgруппerna tillkom omkring 1930 under ledning av Ho Chi Minh. Under andra världskriget trängdes fransmännen bort från Vietnam och president Roosevelt var som bekant antikolonialist och vägrade dem hjälp. Efter hans död kunde de för en tid komma tillbaka. Då hade ett kortvarigt kejsardöme hunnit etableras och störtas och Ho Chi Minh och hans Vietminh hade ryckt in i Hanoi. Hans rörelse stöddes – observera detta – av amerikanska genom OSS, samma organisation som

under kriget bistått motståndsrörelser i Europa, särskilt i Frankrike, och som nu vändes mot fransmännen i deras kolonier. Att USA sände vapen till Ho Chi Minh är något som fortfarande inte är glömt på sina håll i Frankrike.

Koreakriget kom Washington att tänka om. Fransmännen fick stöd. Då dessa led sitt nederlag mot Vietminh vid Dien Bien Phu förde John Foster Dulles, utrikesminister i president Eisenhowers regering, rent av fram ett förslag om att sätta in en atombomb. Det var presidenten själv som sade nej. Ungefär samtidigt hade fransmännen tröttnat på att försöka behålla Sydvietnam med vapenmakt. Vid en konferens i Genève 1954 blev Vietnam delat i två delar, och längs 17:e breddgraden etablerades en neutral zon. En viss folkomflyttning följde, i vilken huvudsakligen katolska nordvietnameser sökte sig till Sydvietnam. Motsättningarna mellan norr och söder blev allt hårdare. En i Genève diskuterad sammanslagning mellan länderna var omöjlig, eftersom den förutsatte en fri folkomröstning, vilket kommunisterna i norr aldrig kunde gå med på.

Ganska snart började de i stället infiltrera i Sydvietnam. Det skedde genom Vietcong, en avläggare av Nordvietnams kommunistiska parti. Med stöd av erfarenheterna från Maos revolution i Kina skulle ett uppror mot Saigon förberedas på landsbygden. Detta blev möjligt därför att i Sydvietnam jordreformer hade påbörjats, som landet inte var moget för och som mötte opposition. Liknande reformer pågick för övrigt samtidigt i Nordvietnam, men där gick man fram med Stalins utrotningspolitik av bönder som mönster. Hur många bönder som general Giap lät mörda på den nordvietnamesiska landsbygden är inte känt, men det rörde

sig om sexsiffriga tal. I Sydvietnam försökte Vietcong mörda med mera urskillning och till synes till böndernas fromma. Man koncentrerade sig på ledare i byarna, lärare och sjukvårdspersonal, kort sagt på dem som stod i regeringens tjänst. Ett år vet man att antalet rörde sig om 6 000. Sammanlagt blev det högre siffror.

Ur Vietcong rekryterades FNL, som bildades i december 1960 i Hanoi. Under hela sin existens leddes FNL därifrån och när organisationen spelat ut sin roll, avskaffades den. Att påstå att det var FNL som förde ett befrielsekrig mot Saigon är nonsens. I början var det förklarligt att en och annan blev missledd, men de som inte minst i Sverige fortsatte att beskriva vad som hände utan att tala om att Hanoi dirigerade utvecklingen och i senare delen av kriget öppet trädde in i det kan knappast ha talat annat än mot bättre vetande.

Man skall samtidigt inte framställa regimen i Saigon i något rosenskimmer. Att buddistiska munkar kunde bränna sig på gatan i protest mot president Diem var ett av tecknen på hur illa det stod till mellan befolkning och regering. På landsbygden var spänningen hård på grund av bryskt genomförda folkflyttningar till "säkra" byar. Den amerikanska hjälpen blev också socialt påfrestande. När president Kennedy tillträdde, fanns det ca 1 000 amerikanska instruktörer och andra i Sydvietnam. När han dog var antalet uppe i 15 000. Deras amerikanska vanor och pengar märktes. Sedan skickade president Johnson de första marktrupperna till Sydvietnam. Han hade gott stöd för vad han gjorde. Även en sådan auktoritet som George Kennan förklarade vid ett tillfälle för senatens utrikesutskott, att USA:s prestige var

involverad och att dra sig ifrån Vietnam skulle kunna innebära en fara för världsfreden.

Kriget

Det kommer alltid att diskuteras om det var klokt av amerikanerna att skicka trupper till Vietnam. Att de sände vapen inklusive flyg var en annan sak; ryssarna levererade tunga vapen till nordsidan, och varför skulle inte sydvietnameserna få liknande hjälp. Tanken var ursprungligen att de skulle få understöd för att bygga upp en antigerillarörelse, riktad mot den nordvietnamesiska gerillan i Sydvietnam. Numera vet man att försök gjordes att få en gerilla utrustad även för verksamhet i Nordvietnam. Det lyckades inte. En av orsakerna var att president Kennedy efter Kubaäventyret mistroddes CIA, där de gerillaspecialister fanns, som tagit arv efter OSS. Han lät en expert som han litade på, general Maxwell Taylor, utreda vad CIA skulle syssla med och vad Pentagon skulle göra. Inte oväntat satsade generalen på Pentagon. Sedan visade det sig att de amerikanska trupperna inte kunde föra krig mot infiltrerande förband: ingenting stämde med vad de var utbildade till och åtminstone en av de militära cheferna saknade förmåga att sätta sig in i vad en utvidgad krigföring mot gerilla innebar. Det var general Westmoreland, som förmodligen hade andra förtjänster, eftersom han stigit så högt, men som var helt olämplig i Vietnam. Hans taktik var "ödesdigert felaktig", menar Bjerkholt.

En viss hjälp fick Sydvietnam från motståndarna. Den sk Tetoffensiven 1968 blev märkligt nog en sådan. Vapenvila proklamerades under månadens religiösa fest, men under den

angröp nordvietnameserna den gamla kejsarstaden Hue, som de lyckades hålla i tre veckor. Sedan fick de ge upp. Den första framgången där gick ut över världen som en avgörande seger. Det var den inte, och det förhållandet att under ockupationen av Hue mer än 3 000 män och kvinnor bevisligen mördades – en del begravdes levande – blev ett kraftigt incitament för sydvietnameserna att inte ge motståndarna en chans att göra om bedriften.

Både ifråga om taktik och strategi under Vietnamkriget kan här hänvisas till Nils Palmstiernas artikel i Svensk Tidskrift 1968, en mönstergill bedömning, som nog var ganska enastående i svensk press. Den förbigicks med tystnad; i varje fall påverkade den inte den svenska regeringen.

Efter Tet var nordvietnameserna krigströtta och behövde återuppbygga sina förband efter stora förluster. Samma tid gav Sydvietnams regering möjlighet att stärka sin ställning. Under hela kriget var den aldrig så stabil som då. Vad senare väntade den berodde mindre på motståndarna än på bundsförvanterna från USA. Dessa hade återkommit till att kriget måste "vietnamiseras", vilket innebar att det inte fick fortsätta att vara ett amerikanskt krig – den amerikanska stormakten kunde inte år efter år vara engagerad i ett krig borta i Sydostasien. Kriget borde överlämnas till vietnameserna själva. Tanken må ha varit riktig men sättet på vilket den genomfördes var grym. Medan ryssarna fortsatte att stödja Hanoi med vapen och instruktörer i all behövlig omfattning, drog Washington inte bara tillbaka sina trupper utan också sitt materiella stöd. I längden blev Sydvietnam försvagat och bröt ihop 1975. Amerikaner evakuerades i panik.

Ingen var utan fel

Rubriken här ovan är hämtad ur Bjerkholts bok. Den är så sann som det är sagt men behöver ju förtydligas.

Vad beträffar USA blev det snart glömt, att den amerikanska militära insatsen från början kom som hjälp till ett land som fått löften om stöd mot en hotande angripare. Men det är påtagligt att hjälpformen bedömdes fel, och framför allt skedde detta från Pentagon. Ständigt begärdes därifrån nya markstridskrafter till kamp mot en gerilla, som man inte hittade i terrängen, och detta faktum medförde i sin tur giftspridning från luften för avlövning av skogar och annat, allt för att finna motståndaren och fortfarande med svaga resultat. Insatsen av tunga ryska vapen kom först senare, men då hade amerikanerna börjat dra sig ur striderna. Att general Westmoreland spritt löften om krig sig att man "såg ljuset i tunnelns mynning" och annat lika meningslöst medförde ett bakslag. Trovärdighetsklyftan mellan militärt och civilt vidgades i USA och på samma gång mellan USA och Sydvietnams regering.

Denna regering var långt ifrån uppskattad ens inom sina egna gränser. Utanför dessa framstod den, till en del genom motståndarsidans propaganda, som diktatorisk och korrumperad – vilket den förmodligen ibland var enligt västerländska begrepp. Ur amerikansk synpunkt var den besvärlig, eftersom den, möjligen med rätta, ansåg sig förstå nordvietnameserna bättre än vad man gjorde i Washington. Till källorna till Vietnamkrigets sluthistoria hör numera Henry Kissingers "Memoarer (2) Från krig till fred" (i utmärkt översättning av Sven Åhman, Norstedts förlag 1980). Hans och andra amerikaners förhandlingar med general

Thieu, regeringschef i Saigon, var orimligt tålmodsprövande, och i slutfasen slöt Kissinger freden i Paris med nordvietnameserna mer eller mindre mot Thieus vilja, vilket kanske var nödvändigt men likafullt olyckligt.

Nödvändigheten framtvängades av folkstämningen i USA. Vietnamkriget började med stöd av en folkopinion, som däri såg ett rättfärdigt hinder mot kommunistisk expansion. Men genom TV fördes, har man sagt, verkligheten in i vardagsrummen därhemma, och detta medförde en omsvängning. Hade kriget kunnat avslutas fortare, hade denna omsvängning kanske inte blivit av eller betytt mindre, men det långa kriget, där de amerikanska trupperna hela tiden framstod som de militärt överlägsna utan att för den skull kunna segra, blev alltför nervpåfrestande. Kriget självt var, som Bjerkholt visar, inte det fasornas krig mer än andra som det framställdes. Någon insats av kärnvapen förekom inte, och bilder motsvarande Hiroshima fanns inte att skicka hem. Bombningarna var många och stora, men bilder liknande dem från Coventry eller London eller Hamburg eller Dresden förekom inte heller.

President Nixon valdes efter president Johnson, som trappat upp kriget, för att avsluta det och fick för den skull en överväldigande majoritet. Han höll sitt löfte. Det var under hans tid, före Watergate, som Parisavtalet skrevs på. Att så skedde var inte bara hans förtjänst utan också Kissingers. Dennes förmåga att förhandla med en besvärlig och ovillig motståndare framstår klart i memoarerna. Men i sammanhanget skall inte glömmas att Nixon under denna tid, med god hjälp av Kissinger, både ledde in förhållandet mellan USA och Kina på nya vägar och genom sina egna besök först i

Peking och sedan också i Moskva fick ryssarna att åtminstone i slutskedet förmå Hanoi att bli kvar vid förhandlingsbordet. Först nu vet man genom Kissinger att alla förslag till Hanoi under de senare åren också tillställdes Moskva.

En lång tid låg det i kommunistidans intresse att inte sluta fred. Hanoi såg möjligheten att bryta sina åtaganden så fort amerikanerna trappat ned sitt stöd till Saigon. De spelade skickligt på det amerikanska folkets längtan efter ett slut. Man har funnit dokument som handlar om hur Parisförhandlingarna betraktades ur Hanois synpunkt och Bjerkholt återger några av dem. Moskva ville naturligtvis så länge som möjligt utnyttja att USA försvagades inför världsoptionen – stormakten som ville krossa det svaga lilla u-landet, som tappert kämpade emot, var en propagandafas som med visshet tillverkats i Moskva. Att man där till sist motsträvt gick med på att påverka Hanoi berodde på att president Nixon gjort upp med Kina. Den utvecklingen kom oväntat för Moskva och den framtvungade ändringar i politiken i Vietnam.

Kina hade flera gånger ombetts att göra sitt inflytande gällande i Nordvietnam. Först sent blev man på amerikansk sida klar över att Kina saknade inflytande där. Hanoi hade valt Sovjetunionen som sitt stöd och var alltså latent

fiende till Kina. Detta visade sig också då det nya Vietnam fortsatte kriget, nu mot Laos och Kambodja och med hot mot Thailand. Vietnam fick då en skarp varning från kinesiskt håll och kinesiska trupper gick över gränsen för att understryka den.

Analyserna kan fortsätta länge och bland annat gå in på det faktum, att Kina aldrig heller var någon vän av Sydvietnam. I Peking var man dessutom rädd för ett sovjetiskt intresseområde i Indokina. Man kan behandla utvecklingen i Vietnam under kommunistiskt styre och dess fortsatta krig för att vidga sina gränser. Bjerkholt gör detta i sin bok: den senare hälften av den behandlar sådana ämnen.

Propagandans innehåll och verkningar, dess genomslagskraft då det – också med hjälp av antiamerikanismen – gällde att sprida falska bilder bland de äkta, dess förmåga att verka trovärdig ända in i utrikesledningen, i varje fall de nordiska, är problem som borde analyseras vidare. Ty samma propaganda kan vi få möta förr än vi tror, i samband med något nytt krig som en fredsälskande stat börjar eller i samband med någon ny varning till någon olydig kommuniststat, där befolkningen ovisligt söker en frihet som förmenats den och där tillrättavisningen utifrån misstänkt kan likna en okkupation med vapenmakt.